

Kner Imre szakkönyvtára

KNER IMRE NYOMDÁSZATI VONATKOZÁSÚ ÉRTÉKES KÖNYVTÁRÁNAK ISMERETLEN EPIZÓDJÁRÓL

Bánfi Szilvia

Farkas Judit Antónia a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Könyvtárának Kner-különgyűjteményéről írt tanulmányában említette: „A gyűjtemény teljes körű feldolgozásához, az eredeti könyvtár rekonstrukciójához további levéltári kutatókra van szükség.” Ehhez kívánunk hozzájárulni az Országos Széchényi Könyvtár Irattárában fellelhető dokumentumok ismertetésével, amelyek a huszadik századi magyar történelem tragikus időszakában, 1944-ben íródtak.

Ezt az időszakot Radnóti Miklós Töredék című versora pontosan jellemzi: „...mikor ki szót emelt, az bújhatott, s rághatta szegyenében ökleit, – az ország megvadults egy rémes végzetten vigyorgott vértől és mocsoktól részegen”. Nem kis bátorságról tettek tanúbizonyosságot mindazok, akik szembeszálltak az embertelen viszonyokkal, és tették a dolgukat saját erkölcsi értékrendjük és szakmai álláspontjuknak megfelelően. Ilyen személy volt Fitz József (1888–1964) könyvtáros, nyomdászattörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum alá tartozó, de önálló szervezeti egységként működő Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója. Aki nem hajtatta végre Kolosváry-Bocsa Mihálynak, a sajtóügyek kormánybiztosának hírhedt rendelkezését (11. 300 M. E), a baloldali és zsidó szerzők műveinek kivonását a nemzeti könyvtár állományából. Mindent megtett munkatársa, Halász Gábor megmentésének érdekében is. Továbbá mentette a tulajdonuktól megfosztott zsidók szellemi és tárgyi értékeit.

Fitz József főigazgató

Többek mellett Halász Gábor ezerkötetes, gondosan válogatott világtörténelmi könyvtárát, illetve a főntebb említett Kner-könyvtárát.

Fitz József figyelmét az igen értékes Kner-könyvtár veszélyhelyzetére Hoffmann Edith¹ hívta fel. Az 1944. május 30-án kelt levelében, amelyhez csatolta Kner Imréné levelét, felkéri a címzettet, hogy intézkedjék sürgősen: „Igen tisztelt Tanár Úr, ...Alig kérdéses, hogy ez a legértékesebb könyvtárak egyike, melyben nyomdatörténelmi szempontból is számos

oly kötet van, mely a Nemzeti Múzeumban hiányzik, és igen fontos volna, hogy meglegyen. Hiszen, Önnek nem kell magyaráznom, mit jelent a Kner-könyvtár.”² Fitz József pontosan tisztában volt a hosszú évtizedek alatt létrejött gyűjtemény felbecsülhetetlen értékével.³ Hoffmann Edith kérésének megfelelően Csánky Dénestől,⁴ a Szépművészeti Múzeum főigazgatójától, a zsidó zár alá vett műtárgyak számbavételére és gondozására kinevezett kormánybiztosától kért írásban segítséget a következő napon, 1944. május 31-én: „...Kner Imréné ... bejelenti, hogy gazdátlaná vált lakásukban, Gyomán, férjének kb. 9000 kötetből álló könyvtára maradt. ... Tekintettel arra, hogy az értékes könyvtár jelenleg gazdátlan és fennmaradását veszélyeztetettné látja, kéri, hogy tekintsék nemzeti vagyonnak és foglaltassák le az állam részére.”⁵ Ezt követően Fitz József és a kormánybiztos a Kner-könyvtár ügyében személyesen is tárgyalhattak. Erre utalnak Csánky Dénes 1944. június 2-i válaszlevelének következő mondatai: „A nagy értékű könyvtár megmentése érdekében a zárolást hétfőn fogom elvégeztetni éspedig dr. Bándy gyakornok úr közbejöttével, akit Méltóságod volt szíves nekem ajánlani. Bándy hétfőn fog Gyomára utazni.”⁶ Tehát a könyvtár anyagának lajstro-

mozását és zár alá helyezését – vagyis a kötetek becsmargolását és Budapestre történő szállítását – ezután haladéktalanul megkezdték.

A korszak teljes kiszolgáltatottságát, az emberek félelmét, egymás iránt érzett bizalom hiányát jól jellemzi a Hoffmann Edith által saját kezűleg írt feljegyzés hátoldalára piros ceruzával Fitz Józseftől származó megjegyzés: „Kner Imréné bejelentése dr. Hoffmann Edith útján. Knerné levelét Hoffmann Edith visszavette.”⁷ Sajnálatosan ezért nem ismerhetjük meg Kner Imréné levelét, de a Fitz által írt kérvényből mégis rekonstruálhatjuk a férjét már elvesztő feleségnek az értékes Kner-könyvtár állományáról közölt információját. Eszerint a ca. 9000 kötetet kitevő gyűjtemény: „...jórészt nyomdászattörténeti és nyomdászatechnikai szakkönyvtár, egy tekintélyes részében pedig bibliofil könyvtár a legjelesebb nyomdák számozott példányai-
val, ritkaságokkal, továbbá a Kner-nyomda és könyvkötészet teljes mintagyűjteményével.”⁸

Kner Imre szakkönyvtára című címjegyzék bevezetőjében olvasható, hogy ...a „Zsidó műkincsek kormánybiztossága” lefoglalta és Békéscsabára szállította a Kner-könyvtárat. A felszabadulást követően Kner Imre fia, Mihály ...Rákosi Mátyás közbenjárására visszakapta a könyveket egy pajtából, ahol heverték, hazaszállította Gyomára.⁹ Ezzel szemben a valóságban úgy történt, hogy a Fitz által ajánlott Bándy gyakornok a megbízást teljesítette. Az értékes könyvtárat felhozatta a Nemzeti Múzeumba, ahol más, ugyancsak védelemre szoruló értékekkel együtt az épület

Hoffmann Edith művészettörténész

pincéjében átvészelte Budapest ostromát. Ezt igazolja az 1945. május 7-én Fitz József igazolóbizottsági tárgyalásán Kner Erzsébet és Haiman-Kner György tanúvallomása. Eszerint Fitz József intézkedése valójában megmentette a Kner-könyvtárat, amelyet a felszabadulás után hiány nélkül ők kaptak vissza.¹⁰

Fitz József főigazgatót az igazolóbizottság politikai szem-

pontból vezetői állás betöltésére alkalmatlannak ítélte. Ennek következményeképpen 1945. május 31-i hatállyal visszavonták vezetői megbízását, majd 1946-ban B-listára téve nyugdíjazták. Hoffmann Edithet 1945 tavaszán munkába sietve egy orosz katonai teherautó ütötte el. Nem kapott orvosi ellátást, amelynek következtében elvészett.

JEGYZETEK

- 1 Hoffmann Edith (1888–1945) művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum Grafikai osztályának vezetője.
- 2 Országos Széchényi Könyvtár Irattár (továbbiakban OSzK It) ad 131/1944.
- 3 Farkas Judit Antónia idézi Kner Imre 1935. március 11-én Fitz Józsefhez írt levelét, amelyben kifejti, hogy milyen indokok sarkallták a könyvtárának létrehozását. Farkas, i. m., 202.
- 4 Csánky Dénes (1885–1972) festőművész, múzeumigazgató, a lefoglalt zsidó műkincsek kormánybiztosa. 1944 végén a Szálasi-kormány utasítását végrehajtva megszervezte a Szépművészeti Múzeum, valamint az oda beszállított műkincsek Németországba szállítását. 1945 után nem tért haza.

- 5 OSZK It 131/1944.
- 6 OSZK It 131/1944. – 10/1944. Kb. sz.
- 7 OSZK ad 131/1944.
- 8 OSZK It 131/1944.
- 9 Kner Imre szakkönyvtára. Címjegyzék. A Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtárának Kner-különgyűjteménye, összeállította Zoldy Pál, Békéscsaba-Gyoma (A Kner Nyomdaipari Múzeum füzetei 9. Szer. Petőcz Károly), Kner Nyomda, 1985, 3.
- 10 Pogány György, Igazolóbizottsági eljárások és B-listázás. 1. rész. = Könyvtári Figyelő 2015. 3. sz. 347. – Pogány György, Háborús károk, személyi tisztogatás és az állomány selejtezése a könyvtárakban (1945–1953). In: Fejezetek a magyarországi könyvtáriügy történetéből (1945–1956). Szerk. Sonnevend Péter. Budapest, OSZK–Gondolat, 2018, 152.